ISSN -2583-147X (P), Vol.- 9, Issue No.XI, February 2024
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

ଦେହ ଓ ଦହନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ : ଏକ ଆଲେଖ୍ୟ

ଯୁଗୀରାମ ପୁଟେଲ

ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଜ୍ଞାନପୀଠ ପୁରସ୍କାର ବିଜେତା ଭାବରେ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ପରିଚିତ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଯେଉଁ କେତେଜଣ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସକୁ ଆଧୁନିକତାର ରୂପ ଦେବାରେ ସଫଳ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ଅନ୍ୟତମ । ଏହି ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୁଏ ୧୯୧୪ ମସିହା କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ନାଗାବାଲୀ ଗ୍ରାମରେ । ସେ ଔପନ୍ୟାସିକ ଭାବରେ ପରିଚିତି ଲାଭ କରିଥିଲେ ହେଁ ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ପ୍ରବନ୍ଧ, ଭ୍ରମଣକାହାଣୀ, ଜୀବନୀ, ଆତ୍ମଜୀବନୀ, ଅନୁବାଦ ଆଦି ବିଭାଗ ଗୁଡ଼ିକରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରି ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ମନ ଗହୀରର ଚାଷ (୧୯୪୦), ଦାଦି ବୁଢ଼ା (୧୯୪୪), ପରଜା (୧୯୪୬), ହରିଜନ (୧୯୪୮), ଅମୃତର ସନ୍ତାନ (୧୯୪୯), ଶରତବାବୁଙ୍କ ଗଳି (୧୯୫୦), ରାହୁର ଛାୟା (୧୯୫୨), ଦୁଇପତ୍ର (୧୯୫୪), ସପନମାଟି (୧୯୫୪), ଶିବଭାଇ (୧୯୫୫), ଦାନାପାଣି (୧୯୫୫), ଅପହଞ୍ଚ (୧୯୬୧), ଲୟ ବିଲୟ (୧୯୬୧), ତନ୍ତ୍ରିକାର (୧୯୬୩), ମାଟିମଟାଳ (୧୯୬୪), ପାହାନ୍ତା (୧୯୭୧), ଅକାଶ ସୁନ୍ଦେରୀ (୧୯୭୨), ଅନଳ ନଳ (୧୯୭୩), ଦିଗ ଦିହୁଡ଼ି (୧୯୭୯), ବୁନ୍ଦାଏ ପାଣି (୧୯୮୮), କିଛି କିହିବାକୁ ଚାହେଁ (୧୯୮୯), ଜାନକାମ୍ମା (୧୯୯୧), ଅନାମ (୧୯୯୩) । ଉକ୍ତ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରେମ, ଜମିଦାରୀ ଶୋଷଣ, ଯୁଦ୍ଧ, ଯୌନ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା, ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା, ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କ ଅସହାୟତା, ନିଃସଙ୍ଗବୋଧ ଆଦି ଭାବବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ରହିଥିଲେ ହେଁ ଦେହ ଓ ଦହନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ତାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଉପନ୍ୟାସରେ ରହିଛି ।

ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକ୍ରିୟା କହିଲେ ଯୌନତାକୁ ବୁଝାଏ । ଜୀବନକୁ ଅନୁଭବ କରିବା ହେଉଛି ଯୌନବେଗ । ଏହି ଯୌନବେଗ ସହିତ ଜଡ଼ିତ ରହିଛି ମଣିଷ ତଥା ପ୍ରାଣୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ ଜଗତର ବଂଶୋଦ୍ଭବ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ବିନା ଯୌନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସୃଷ୍ଟିର ବିକାଶ ଅସମ୍ଭବ । ଯେକୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ହେଉକି ଉଦ୍ଭିଦଜଗତ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଭିତରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଏ ଯୌନ ପ୍ରକ୍ରିୟା; ଯାହା ଜୀବଜଗତକୁ ସଂଚାଳିତ କରେ । ଏଣୁ ଯୌନକ୍ରିୟାକୁ ବାଦ୍‌ଦେଇ ସୃଷ୍ଟିର ବିକାଶ ଅସମ୍ଭବ । ମଣିଷ ଏକ ସାମାଜିକ ପ୍ରାଣୀ ହୋଇଥିବାରୁ ତାକୁ ଖାଦ୍ୟ, ପାନୀୟ ଓ ନିଦ୍ରାର ଯେପରି ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି, ସେପରି ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ମୈଥୁନର ମଧ୍ୟ । ଏଥିରେ ଅସ୍ୱାଭାବିକତା ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ ।

ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମୟରେ ପ୍ରେମ ମଣିଷ ପାଇଁ ଏକ ଜୈବିକ ଆବଶ୍ୟକତା ରୂପେ ଦେଖାଦେଇଛି । ଫଳରେ ସାହିତ୍ୟରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇଛି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଏବଂ ସର୍ବତ୍ର ଦେଖାଦେଇଛି ଯୌନତାର ଛାପ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପୃଥିବୀ ଇତିହାସରେ ଯେଉଁ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଇଛି, ତା'ର ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ପୁରାତନ ସଂସ୍କୃତି ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି । ଯୌଥ ପରିବାର ପରିବର୍ତ୍ତେ ଏକକ ପରିବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଛି । ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ଭଲପାଇବା ମୂଲ୍ୟହୀନ ହୋଇ ପଡିଛି । ପୁରାତନ ସଂସ୍କୃତି, ସଭ୍ୟତା ଭାଙ୍ଗି ନୂତନ ସଂସ୍କୃତି ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ବ୍ୟକ୍ତି କେନ୍ଦ୍ରିକତା ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଛି । ଫଳରେ ମଣିଷ ଅସହାୟ ଓ ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନଯାପନ କରିଛି । ଏହି ନିଃସଙ୍ଗ ପଣରୁ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛି ଯୌନଲାଲସା; ଯାହା ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସାହିତ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ ବିଭାବ ରୂପେ ଉଭା ହୋଇଛି ।

୧୯୪୪ ମସିହାରେ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପନ୍ୟାସ ଦାଦିବୁଢ଼ା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । କନ୍ଧ ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କର ଚାଲି, ଚଳଣି, ରୀତି, ନୀତି, ପ୍ରଥା, ପରମ୍ପରା ଏଥିରେ ରୂପାୟିତ ହେବା ସହିତ ଦେହ ଓ ଦହନ କଥା ଉଲ୍ଲେଖିତ ହୋଇଛି । ଗୋଟିଏ ଥୁଣ୍ଟା ବରଗଛକୁ ଦାଦିବୁଢ଼ା ରୂପେ ପ୍ରତିକିତ କରାଯାଇଛି । ଦାଦିବୁଢ଼ା ହେଉଛି ତାଙ୍କର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଦେବତା । ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ମନୋକାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିମନ୍ତେ ଦାଦିବୁଢ଼ା ନିକଟରେ ଗୁହାରି ହୁଅନ୍ତି । ରାମ ନାୟକ ତା' ପୁଅ ଠେଙ୍ଗାଜାନି ପାଇଁ, ଘର ତୋଳିବ, ବିଭା କରିବ, ବୋହୂ ଆଣିବ ବୋଲି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ । ଠେଙ୍ଗାଜାନି କିନ୍ତୁ ସନ୍ତୋଷ କୁମାରୀ ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇ

ତା' ସହ ଦୈହିକ ସମ୍ପର୍କ ରଖେ । "ତୁଣ୍ଡ ନ ଖୋଲି ଠେଙ୍ଗାଜାନି ଦୁଇହାତରେ ତାକୁ ଉଠେଇ ନେଲା । ଛାତିରେ ଚାପିକରି ଫୁଲପରି ଟେକି ନେଇଗଲା ପାଣିଝରା ପଥର ସେ ପାଖକୁ ।[୧] ଲେଖକ ବହୁ ମାର୍ଜିତ ଭାବରେ ଦାଦିବୁଢ଼ା ଉପନ୍ୟାସରେ ଦେହ ଓ ଦହନ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଉପନ୍ୟାସର ବର୍ଣ୍ଣନା ଛଟା ମଧ୍ୟରେ ରୂପକଳ୍ପର ପ୍ରୟୋଗ କରି ଯୌନତାର ଚିତ୍ର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି କରିଛନ୍ତି । "ସନ୍ତୋଷ କୁମାରୀ ହସିହସି ଠେଙ୍ଗାଜାନିର ମୁହଁଟିକୁ ଟେକି ଧରିଲା । ତା'ପରେ ଏ ତା ମୁହଁକୁ ସେୟା ମୁହଁକୁ ଅନେଇ ଏକା ଧାରକେ ଦୁଇଜଣଯାକ କାନ୍ଦି ପକେଇଲେ । କୁଣ୍ଡାକୁଣ୍ଡି ହୋଇ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କାଲଟା ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ ।"[୨]

ସେହିପରି ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ଉପନ୍ୟାସ 'ପରଜା' ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ୧୯୪୬ ମସିହାରେ । ପରଜା ଜୀବନର ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ରୀତି-ନୀତି ଏଥିରେ ରୂପାୟିତ ହେବା ସହିତ ସାହୁକାରମାନଙ୍କ ଶୋଷଣର ଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଏ ଶୋଷଣ ଦୁଇ ପ୍ରକାର- ଗୋଟେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ୟଟି ଶାରୀରିକ ।

କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶରଶୁପଦର ଗାଁରେ ଥିବା ଶୁକ୍ରୁଜାନିର ପରିବାରକୁ ନେଇ ପରଜା ଉପନ୍ୟାସ ପର୍ଯ୍ୟବେଶିତ । ଶୁକ୍ରୁର ପରିବାର କହିଲେ ଦୁଇପୁଅ-ମାଣ୍ଡିଆ ଜାନି ଓ ଟିକ୍ରାଜାନି; ଦୁଇ ଝିଅ ଜିଲି ଓ ବିଲି । ଉପନ୍ୟାସରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଜଙ୍ଗଲ ଜମାନର ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି ପଡେ ଜିଲି ଉପରେ । ଶୁକ୍ରୁଜାନି ମନା କରିବାରୁ ଜଙ୍ଗଲଜମାନର କୋପଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ ଶୁକ୍ରୁଜାନିର ପରିବାର ଉପରେ । ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ରାମ ବିଶୋଇର କରଜ ସୁଝିବା ନିମନ୍ତେ ବାପ-ପୁଅକୁ ଗୋତି ଖଟିବାକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଅନ୍ୟପଟେ ଜିଲିବିଲି ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ରୋଡ ପାଇଟି କାମ କରିବାକୁ ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ନ୍ତି । ସେଠି ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କ ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟିପଡେ ଜିଲିବିଲି ଉପରେ । ତେଣୁ ସେ ରାମୀକୁ ହାତବାରିସି କରି ଜିଲିବିଲିକୁ ଉପଭୋଗ କରେ । ତାରକା ମନକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରେ । ପରେ ଜିଲିବିଲି ପାଖରେ ଏହା ଦେହସୁହା ହୋଇଯାଏ । "ଦିନଯାଏ କିନ୍ତୁ ଆଉ ରାମୀ ଆସିବାର ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଗୁମାସ୍ତା ମନଇଚ୍ଛା ଓରଉଣ୍ଡି କେଉଁଟି ଜିଲି ସାଙ୍ଗେ, କେଉଁଟି ବିଲି ସାଙ୍ଗେ ଦେଖାକରେ, କେହି ପଛରେ ଯାଏ ନାହିଁ । ଆଉ ଗୁମାସ୍ତା ଯେତେବେଳେ ନ ଆସେ ଦଳ ଭିତରେ ନିଶାପାଣି ପଙ୍ଗତରେ ଆଉ କିଏ ଝିଙ୍କାଓଟରା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଜିଲିବିଲି ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ପଞ୍ଝାକୁ ଘେରି ଆଉ ଦଶଟା ଟୋକି ଯେପରି ନାଲି ଚାଲି ହୁଅନ୍ତି, ଧରାଧରି ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ବି ସେହିପରି ମିଶିଯାନ୍ତି, ସବୁ ଦେହସୁହା ହୋଇଯାଏ । ସବୁ ଅଭ୍ୟାସର କଥା । ମନ ଭିତରେ ଆଞ୍ଚବି ରହେ ନାହିଁ ତାର । ଭାବିଲେ ସୁଖ ଲାଗେ ।"[୩]

ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ଲେଖକ କିପରି ସମଲିଙ୍ଗୀ ଯୌନସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମଲିଙ୍ଗୀ ଯୌନସମ୍ପର୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍‌ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଗୁମାସ୍ତା ନ ଆସିବା ଦିନ ରୋଡ୍-ପାଇଟିରେ କାମ କରୁଥିବା ଝିଅ ଝିଅ ମଧ୍ୟରେ ଦୈହିକ ସମ୍ପର୍କ ରକ୍ଷା ହୁଏ, ଆଉ ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଟେ ଅଭ୍ୟାସରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ ।

ସେହିପରି ରାମ ବିଶୋଇ ମଧ୍ୟ ଜିଲିର ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇଛି । ସେ ଦେଖିଛି ଜିଲି ଖାଲି ରୂପରେ ନୁହେଁ ତାର ତେଜ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ତାକୁ ରୂପର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ, ଅଛି ଦେହର ଆବଶ୍ୟକତା । ତେଣୁ ସେ ମଧୁଘାସୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଜିଲିକୁ ରକ୍ଷିତା କରି ରଖିଛି ।

ମେହେନ୍ତର ମାନଙ୍କର କରୁଣ ବିଲାପ ଓ ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଚିତ୍ର ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି 'ହରିଜନ' (୧୯୪୮) ଉପନ୍ୟାସରେ । ଏଥିରେ ହରିଜନ ମାନଙ୍କର ମୌଳିକ ସମସ୍ୟା, ଶୋଷଣ, ଅତ୍ୟାଚାର, ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବସ୍ତୁବିଳାସ ଜୀବନ ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଉକ୍ତ ଉପନ୍ୟାସରେ ମଧ୍ୟ ହରିଜନମାନଙ୍କୁ ଦୁଇ ପ୍ରକାରରେ ଶୋଷଣ କରାଯାଇଛି- ଗୋଟେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ୟଟି ଦୈହିକ ।

ଉଦରର କ୍ଷୁଧା ପ୍ରଶମିତ ହେଲାପରେ ମଣିଷ ଦେହର କ୍ଷୁଧା ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରେ । ଗୋଟିଏ ଦେହ ପାଇଁ ଦରକାର ଆଉ ଗୋଟେ ଦେହ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଉଚ୍ଚ-ନୀଚ, କଳା-ଗୋରା, ଜାତି-ଅଜାତି କାହାର ବିଚାର କରେ ନାହିଁ । ଦିନର ଆଲୁଅରେ ଯାହାକୁ ସେମାନେ ଛି, ଛି, ମାର, ମାର୍ କରନ୍ତି ରାତ୍ରିର ଅନ୍ଧକାରରେ ସେମାନେ ପୁଳାପୁଳା ଟଙ୍କା ଦେଇ ତା'ସହ ଦୈହିକ ସମ୍ପର୍କ ରଖନ୍ତି । ଉପନ୍ୟାସରେ ଅବିନାଶ, ଅଘୋର, ମ୍ୟୁନିସିପାଲଟିର ମିସ୍ତ୍ରୀ ଆଦି ଏ ଧରଣର ଚରିତ୍ର; ଯେଉଁମାନେ ପୁଳା ପୁଳା ଟଙ୍କା ଦେଇ ଦେହର ଭୋକ ମେଣ୍ଟାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଅଭାବ ଅନାଟନରେ ହେଉ ବା ଅର୍ଥ ଲାଳସାରେ ହେଉ ଜେମା ମେହେନ୍ତାଣୀ, ଟଭ, କଜଳମତୀ ଆଦି ନାରୀଚରିତ୍ର ନିଜ ଦେହ ଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ଉପନ୍ୟାସରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଜେମା ମେହେନ୍ତାଣୀ ମାତୃତ୍ୱ ଲାଭ କରି ମଧ୍ୟ ନିଜ ପତିର ସୁଖ ପାଇ ପାରିନାହିଁ ବରଂ ନିଜ ଭାଗ୍ୟକୁ ଦୋଷ ଦେଇଛି । ଧନତାନ୍ତ୍ରିକ ଅବିନାଶବାବୁଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହୋଇ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଛି । ଯେଉଁ ଅବିନାଶ ବାବୁ ତାକୁ ଦିନର ଆଲୁଅରେ ପଚାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସାମ୍ନାରେ ଦେଖିଲେ ଛେପ ପକାଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି, ସେହି ଅବିନାଶ ବାବୁ ରାତ୍ରିର ଅନ୍ଧକାରରେ ତା' ସହ ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି । ନିଜର ଯୌନକାଂକ୍ଷା ପୂରଣ କରନ୍ତି । ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ପୁନିର ଜନ୍ମ ହୁଏ ।

ଉପନ୍ୟାସର ନାୟିକା ପୁନି ମଧ୍ୟ ବଡ ହେଲାପରେ ପେଟ ପାଇଁ ବିପଥଗାମୀ ହୁଏ । ନିଜର ସାଙ୍ଗ ଟଭ, କଜଲମତୀ ତାକୁ ବିପଥଗାମୀ କରାନ୍ତି । ଅବିନାଶ ବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ମଇଳା ସଫା କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ ମଧ୍ୟ ପାଲଟି ଯାଇଛି ମଇଳା ଗଦା । ବଡମଣିଷର ବାସ୍ନା ତାକୁ ଏତେ ପାଗଳ କରେ ଯେ ସେ ବାରମ୍ବାର ଅବିନାଶ ବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଦେହଦାନ କରିବାକୁ ଚାଲିଯାଏ । ପୁନି ପରି ମେହେନ୍ତର ବସ୍ତିରେ ରହୁଥିବା ଅନ୍ୟ ଝିଅ କମଳା, ରଂଗ, ଟଭ ଆଦିମାନେ ସ୍ନୋ ପାଉଡର, ବାସ୍ନାତେଲ ପାଇଁ ଅଘୋର ବାବୁ, ଅବିନାଶ ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଦେହ ଦାନ କରନ୍ତି ସେହିପରି ଯଶୋଦା ନାମ୍ନୀ ଏକ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର କନ୍ୟାକୁ ଅବିନାଶ ବାବୁ ରାଣୀ କରିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେଇ ତା' ସହ ଦୈହିକ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଛନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ କାମନା ଚରିତାର୍ଥ ହେଲାପରେ ତାକୁ ଚାକିରାଣୀ କରି ରଖନ୍ତି ।

ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ନାରୀ ଓ ମେହେନ୍ତାଣୀମାନଙ୍କର ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାର ମୋହ ଅଧିକ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଯେତେ ବାଧା, ବିଘ୍ନ, ଝଡ, ଝଞ୍ଜା ଆସିଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡପାତି ସହି ନିଅନ୍ତି । ଯେତେ ପ୍ରକାର ଶୋଷଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଦରି ରହି ଯାଆନ୍ତି ।

କନ୍ଧ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଚିତ୍ର ହେଉଛି 'ଅମୃତର ସନ୍ତାନ' (୧୯୪୯); ଯାହା ୧୯୫୫ ମସିହାରେ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ୱାରା ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଛ । କାବ୍ୟିକ ବର୍ଣ୍ଣନାଛଟା ମାଧ୍ୟମରେ କନ୍ଧମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା,ପର୍ବ-ପର୍ବାଣୀ, ରୀତି-ନୀତି ଏ ଉପନ୍ୟାସରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଉପନ୍ୟାସରେ ଲେଖକ କନ୍ଧ ଆଦିବାସୀ ଯୁବକ-ଯୁବତୀଙ୍କ ମନୋବିଶ୍ଳେଷଣ ଅତି ସଫଳ ଭାବରେ କରିଛନ୍ତି ।

ଉପନ୍ୟାସର ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ଦିଉଡ୍ର,ଏକ ସୁସ୍ଥ ସବଳ କନ୍ଧ ଯୁବକ । ତାକୁ ନେଇ ଉପନ୍ୟାସର ଅନ୍ୟ ଚରିତ୍ର ପୁୟୁ, ସୋନାଦେଇ ଓ ପିଉଟି ଘୁରି ବୁଲନ୍ତି । ଦିଉଡ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁୟୁ, ହାକିନାର ମାଁ । ଜନନୀ ହେବାପରେ ତା'ର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଅବନତି ଘଟେ । ସୁନ୍ଦରତା କମିଯାଏ । ତାର ଡଉଲଡାଉଲ ଚେହେରା ହରାଇ ବସେ । ତା' ଭିତରେ ଆଉ ରୋମାଞ୍ଚ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଶକ୍ତି ରହେ ନାହିଁ । ଦିଉଡ୍ରୁ ଖୋଜେ ଦେହ, ଯାହା ପିୟୁ ଦେଇପାରେ ନାହିଁ । ଲେଖକ ଭାଷାରେ "ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବନ୍ତ ସବଳ ପୁରୁଷ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖୋଜେ, ସୁନ୍ଦରପଣ ଖୋଜେ । ସେଠି ହାଡ ଚମର ଅଳଙ୍କାର ଶୋଭା ପାଏ ନାହିଁ ।"(୪) ଦିଉଡ୍ରର ଯୌନଲାଳସା ପତି-ପତ୍ନୀ ଭିତରେ ଫାଟ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଦିଉଡ୍ରୁ ଦେହର ଉନ୍ମାଦନାରେ ମତ୍ତହୋଇ ଦେହ ଖୋଜିବାକୁ ଚାଲିଯାଏ ସୋନାଦେଇ ପାଖକୁ । ମାତ୍ର ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଡମ୍ବ ସୋନାଦେଇ ପାଖରେ ତାର କାମନା ଚରିତାର୍ଥ ହୁଏନାହିଁ । ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଦିଉଡ୍ରୁ ଚାଲିଯାଏ ଦୂର କଳିଙ୍ଗରୁ ଉଡି ଆସିଥିବା ବନ୍ଦିକାର ଗାଁର ପିଓଟି ପାଖକୁ, ପିଓଟି ତାକୁ ଆଶ୍ରା ଦିଏ । ଦିଉଡ୍ରର ଯୌନ ଲାଳସାକୁ ଦେହ ଦାନ କରି ତାକୁ ପ୍ରଶମିତ କରେ ।

ଉପନ୍ୟାସର ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ନାରୀ ଚରିତ୍ର ସୋନାଦେଇ; ଯାହାର ଯୌନଲାଳସା ଉପନ୍ୟାସରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । ଜଙ୍ଗଲଜମାନ ତାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ସାମ୍ନାରେ ଟାଣି ନେଇ ତା' କାମନାର ଚରିତାର୍ଥ କରେ । କ୍ଷଣିକ ମୂହୁର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ତା' ଜୀବନର ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇ ବସେ । ତିନିକୋଡି ଟଙ୍କା ବଦଳରେ ସେ ବିବାହ କରେ ଅଣପୁରୁଷ ସ୍ୱାମୀ ବାଲ ମୁଣ୍ଡାକୁ । ଜଙ୍ଗଲଜମାନ ସୋନାଦେଇ ପାଖରେ କାମନାର ଯେଉଁ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଥିଲା, ବାଲମୁଣ୍ଡା ତାକୁ ପ୍ରଶମିତ କରିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ବିକଳ ହୁଏ, ଛଟପଟ ହୁଏ । କହେ "ମୋର ଦେହ ଅଛି, ମନ ଅଛି, ସବୁ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସୁଅ ତୋଡରେ ଫୁଲ ମୁଁ, ଆଶ୍ରା ଚାହେଁ । କହେ ଦେଖ ମୋର ଯୌବନ, ଏତେ ଥାଇ ମୁଁ ଶୋଷୀ, ପାଣି ମୁନ୍ଦାଏ ଦେବ କିଏ ?"(୫) ସୋନା ଦେଇର କାମନା ନିଆଁରେ ଜଳିଯିବା ପାଇଁ ଆସେ ଦିଉଡ୍ରୁ, ଲେଂଜୁ କନ୍ଧ । ଦିଉଡ୍ରୁ ଚାଲିଯାଏ, ସୋନା ଦେଇ ଡମ୍ବ ବୋଲି । ଲେଂଜୁ କନ୍ଧ ରହିଯାଏ । ଲେଂଜୁ କନ୍ଧ ସର୍ବୁସାଓ ତାର ସାନଭାଇ । ତା' ସ୍ତ୍ରୀ କନୀକୁ ଅନେକ ଦିନୁ ବାଘ ଖାଇ ଗଲାଣି । ଏବେ ସେ ଏକୁଟିଆ, ନିଃସଙ୍ଗ । ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ସୋନା ଦେଇକୁ ଦେଖେ, ତା'ମନରେ ପୁଲକ ଆସେ । ତେଣୁ ସେ ସୋନା ଦେଇ ଘରକୁ ଯାଏ । ତା' ସହିତ କଥାହୁଏ, ଥଟ୍ଟା, ମଜା କରେ । କଥାରେ କଥାରେ ତା' ଦେହକୁ ଆଉଁସି ଦିଏ । ସୋନାଦେଇର ବିଶେଷ କିଛି ଆପତ୍ତି ନଥାଏ । "ଏମିତି ସୋନ ଦେଇ କହେ । କଅଲେଇ ଆପତ୍ତି କରେ । ଅଲସେଇ ଅଲସେଇ ମଠେଇ ମଠେଇ ପାଖ ବାଟଦେଇ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚିଯାଏ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରି । ଲେଂଜୁ କନ୍ଧ ବୁଝେ ସୋନା ଦେଇର ବିଶେଷ କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।"(୬)

ଉପନ୍ୟାସରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଲେଂଜୁ କନ୍ଧ, ଦିଉଡ୍ରୁ ଓ ସୋନା ଦେଇର ଅବସ୍ଥା ଏକାଭଳି । ଲେଂଜୁ କନ୍ଧର ପତ୍ନୀ ନାହିଁ, ତେଣୁ ସେ ଏକୁଟିଆ । ଦିଉଡ୍ରର ପତ୍ନୀ ଥାଇବି ନଥିଲା ପରି, ଅବଶ୍ୟ ପରେ ପିଓଟିକୁ ବିବାହ କରିଛି । ସୋନାଦେଇର ସ୍ୱାମୀ ବାଲମୁଣ୍ଡା ଅଣପୁରୁଷ । ତେଣୁ ଏ ସମସ୍ତେ କାମନାର ନିଆଁରେ ପୀଡିତ, ଜର୍ଜରିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଏନ୍ୟ ଏକ ଉପନ୍ୟାସ ହେଉଛି 'ରାହୁର ଛାୟା' (୧୯୫୩) ଯେଉଁଠି ନାୟିକା ସତୀ ଜୀବନର ଉତ୍‌ଥାନ-ପତନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବା ସହିତ ଦେହ ଓ ଦହନର କଥା ଉଲ୍ଲେଖିତ ହୋଇଛି । "ବିଧାତାର ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ସୃଷ୍ଟି- ଏହି ଦେହଞ୍ଚ ସୁନ୍ଦର ସ୍ଥାପତ୍ୟରୁ ହୃଦୟମନ୍ଥା ରାଗିଣୀ କରି ତାକୁ ପ୍ରକାଶିବାକୁ ଅନ୍ତରରେ କାମନା, ସେ ଖାଲି ମାଟିର ଦୀପାଳିରେ ଦୀପ ସଳିତା

ନୁହେଁ- ଯାହାର ଧାସରେ ବାହାରର ମର୍ମ ଜିକିଜିକି କରେ, ଯାହାର ତାତିରେ ଖେଳେ ଦେହ ଚାରିପାଖେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଜୀବନର ଉଷ୍ଣତା । ସେହି ପୁଣି ନିଭୃତ ସଂଗୀତ ଓ ସୁବାସ; ଯନ୍ତ୍ର ଉପରେ ସ୍ୱପ୍ନର ମାୟାମରୀଚିକା । ଦେହ କ୍ଷଣଭଂଗୁର ବୋଲି, ରୋଗ ଜର୍ଜର ବୋଲି, କାମନା ଅତୃପ୍ତ ଓ ଅଶାନ୍ତ ବୋଲି ।"(୭)

ପୋଲିସ ଅଫିସର ଚନ୍ଦ୍ରିକା ବାବୁଙ୍କ ଅଲିଅଳି ଝିଅ ସତୀ । ସେ ଏମ୍.ଏ ପାସ୍ କରିଛି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଚନ୍ଦ୍ରିକାବାବୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ । ସହାୟତାର ହାତ ବଢେଇ ଘରକୁ ପଶି ଆସେ ସମୀର ଏବଂ ସତୀକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା ବାହାନାରେ, ଆଶ୍ରା ଦେବା ଛଳରେ ସତୀକୁ ଅସତୀ କରେ । ସତୀ ସହିତ ତା'ର ଦୈହିକ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ । ଲେଖକ ଭାଷାରେ "ଅଧା ଅଧା ସ୍ମରଣରେ ସତୀର ମନେପଡ଼େ ସେହି ପହିଲି ପରିଚୟ-ଯେତେବେଳେ ଶୋକରେ ତା' ଅନ୍ତର ମେଲା ହୋଇପଡିଛି, ଲୋକ ଦେଖାଣିଆ ବ୍ୟବହାର ବର୍ମ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଅତି ଗହନକୁ ସଂଚରି ଯାଉଛି ଜଣକର ସ୍ପର୍ଶ, ପୁରୁଷ ପଣରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦଉଛି, ଆଶ୍ରା ଦଉଛି, ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ବାରମ୍ବାର ସେହି ସାହାଯ୍ୟ ଘେନିବାକୁ, ମନେପଡେ ସେ ଅନାଦି ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ବ୍ଲାଉଜର ବୋତାମଟେ ଦେଇଥିଲେ, ଲୁଗାର ଖୋଷଣୀ ଫିଟେଇ ଦେଇଥିଲେ । ଧିର ପାଖ ଖଟରେ ଶୁଆଇ ଦେହ ମୁହଁରେ ପାଣି ଛାଟି ଛାଟି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଅନେଇ ରହି ବିଞ୍ଚି ଦେଇଥିଲେ ।"(୮)

ସତୀ ଅସତୀ ହେବା ଦିନରୁ ତା' ଉପରେ ରାହୁର ପ୍ରଭାବ ଘେରିକି ରହିଛି । ପରେ ସେ ଆଦରି ନେଇଛି ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ଜୀବନ । ମାତ୍ର ସେଠି ମଧ୍ୟ ସେ ଲୋକ ଅପବାଦରୁ ବର୍ତ୍ତି ପାରି ନାହିଁ । ତା' ବିରୁଦ୍ଧରେ ବହୁ ବେନାମ ଚିଠି ଆସେ । ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ତାକୁ ଚାକିରୀ ଛାଡିବାକୁ ପଡ଼େ । ଚାକିରିରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ଟ୍ରେନରେ ଘରକୁ ଆସୁଥିବା ବେଳେ ତା'ର ଦେଖାହୁଏ ଇନସୁରେନେସ୍ ଏଜେଣ୍ଟ ନବେନ୍ଦୁ ସହିତ । ନବେନ୍ଦୁ ପ୍ରତି ତା'ର ଆସିଛି ସ୍ନେହସିକ୍ତ ମାତୃତ୍ୱବୋଧ । ଅଥଚ ନବେନ୍ଦୁ ଚାହୁଁଥିଲା ତା'ର ଦେହର ଉପାସକ ହେବାକୁ । ଟ୍ରେନରେ ସତୀ ଶୋଇଥିବା ବେଳେ ତାକୁ ଏକ ନୟନରେ ଚାହିଁରହିଛି । "ସତୀ ଶୋଇ ରହିଛି ନିଘୋଡ଼ ନିଦ । ଅସ୍ଥିର ଅନିତ୍ୟ ସଂଘର୍ଷମୟ ସଂସାର ଭିତରେ ନିଧଡ଼କ ବିଶ୍ୱାସର ଘର କଣାପରି ବସି ବସି, ଚାହିଁ ଚାହିଁ ନବେନ୍ଦୁ ପହରା ଦେଉଛି । ପ୍ରଥମେ ତା'ର ସ୍ନାୟୁ ଟଣକି ଉଠୁଥିଲା, ଦେହ ଭିତରେ ତତଲା ଅସ୍ୱସ୍ତି । ଆଉ କେହି ଯାତ୍ରୀ ଏ ପାଖକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ ସେ ଫୁଲିଉଠି ଆଖି ତରାଟି ଚାହୁଁଥିଲା । ଖାଉଥିବା କୁକୁର ଅନ୍ୟ କୁକୁରକୁ ଦେଖିଲେ ଯେପରି ଅରଣା ଆଖିରେ ଅନାଏ । ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ସେ ଘଉଡ଼େଇ ଦେଇଛି; ନା, କେହି ଚାହିଁବେ ନାହିଁ, କେହି ଆସିବେ ନାହିଁ । ଏକାଥରେ ଚାହାଣିରେ ପରସ୍ତ ପରସ୍ତ ଲୁଗା ଉଠିଯାଏ, ପର୍ଦ୍ଦା ଉଠିଯାଏ, ଅର୍ଗଳ ଫିଟିଯାଏ । ଲାଲ୍ କାମନାର ତେଜଲାଲ୍ ରକ୍ତରେ ମିଶିଯାଇ ଦପ୍ ଦପ୍ ହୋଇ ଭଉଁରି ବୁଲି ଫେରି ଆସେ, ନବେନ୍ଦୁ ଝାଳ ପୋଛେ, ବେକରୁ ବୋତାମହୁଗାଲି ଦିଏ ।"(୯) ନବେନ୍ଦୁକୁ ନେଇ ସତୀ ମନରେ କୌଣସି ଭାବନା ନଥିଲେ ହେଁ ନବେନ୍ଦୁ ମନରେ ରହିଛି ଆକୁଣ୍ଠ ଯୌନଲାଳସା । ଯାହାକୁ ସେ ଚରିତାର୍ଥ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ।

ଅନୁରୂପ ଭାବରେ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ବୁଲିବା ସମୟରେ ଦେଖାହୁଏ ଛାତ୍ର ବିଭୁତି ସହିତ । ବିଭୁତି ସତୀଠୁ ଚଉଦ ବର୍ଷ ସାନ । ସତୀ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଭୁତି ଏକ ସରଳ ସୁନ୍ଦର ମେଣ୍ଢା ଛୁଆ । ମାତ୍ର ସେ ମେଣ୍ଢା ଛୁଆ ବାଘ ହୋଇ ଶୃଗାଳକୁ ଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ସତୀ ସହିତ ଦୈହିକ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବାକୁ ଚାହେଁ । ଲେଖକ ଭାଷାରେ "ସତୀର ଦେହ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଚିନ୍ତାର ସରୁଜାଲ ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେଇ ଉପରକୁ ଉପରକୁ ଘର୍ଷଣ ଜନ୍ମାଇ ଚହଲିଗଲା । ବିଭୁତିର ଦୁଇହାତ, ସେ ଯେପରିକି କ'ଣ ଖୋଜୁଛି । ସତୀର ଦେହ ଥରିଉଠିଲା । ପରମୂହୁର୍ତ୍ତରେ ଅନୁଭବ କଲା ଦୁଇଟା ଦୃଢ ମୁଠାର ଚାପ, ମାଂସକୁ ଚିପି ସ୍ୱପ୍ନ ଚିପୁଡିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରୁଛି । ସତୀର ଦେହରେ ଅସ୍ଥାୟିକ ତାତି ।"(୧୦)

ଉପନ୍ୟାସରେ ଫ୍ରୟେଡିୟ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱକୁ ସଫଳ ଭାବରେ ରୂପାୟନ କରାଯାଇଛି । ଔପନ୍ୟାସିକ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ଖୁବ୍ ଶାଳିନତାର ସହିତ ସତୀର ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ବହୁ ପୁରୁଷର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେଉଁଠି ବିଚଳିତ ହୋଇନାହିଁ ।

ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଏକ ସଫଳ ଉପନ୍ୟାସ 'ସପନ ମାଟି' (୧୯୫୪) । ଉପନ୍ୟାସରେ ଲେଖକ ଛାତ୍ର ସମାଜ କିପରି ପୁଞ୍ଜିପତି, ଅର୍ଥଲୋଭି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଶିକାର ହୋଇ ପଥଚ୍ୟୁତ ହେଉଛନ୍ତି, ତାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସହିତ ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ମଣିଷ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ ପାଇଁ କେତେ ତଳକୁ ଖସି ଯାଇପାରେ ତାହା ରୂପାୟିତ କରିଛନ୍ତି ।

ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରମୁଖ ଚରିତ୍ର ଯାଦବ ପ୍ରଧାନ, ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର । ଏକାଧାରାରେ ସେ ଜଣେ ବକ୍ତା, ସୁସଂଗଠକ ଓ ଛାତ୍ର ନେତା । ସେ ସମାଜର ପୁଞ୍ଜିପତି, ଶିଳ୍ପପତି, ଭ୍ରଷ୍ଟ ରାଜନୈତିକ ନେତାମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରେ । ତା'ର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବିତ ହୁଅନ୍ତି । ସେ ହିଂସା ପଥକୁ ମାନେ ନାହିଁ । ଅହିଂସା ମାଧ୍ୟମରେ ଏସବୁ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ହଠାତ୍ ଏ ସମୟରେ ଦେଖା ଦେଇଛି ବୟାଳିଶ ନମ୍ବର ଦଳ । ଏ ଦଳ ହିଂସାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଧ୍ୱଂସରେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଦୁହିଁଙ୍କ ପଥ ଅଲଗା, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଗୋଟିଏ । ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରାକୁ ଭାଙ୍ଗି ନୂତନ ସମାଜ ଗଢ଼ିବାର ପରିକଳ୍ପନା ଏମାନେ କରନ୍ତି । ପୁଞ୍ଜିପତି ଶିଳ୍ପପତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରନ୍ତି । ଏ ସମୟରେ ବୟାଳିଶ

ନମ୍ବର ଦଳ ଶିଳ୍ପପତି କେ.ସି. ଦାସଙ୍କ କାରଖାନାରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ହକ୍ ପାଇଁ ହରତାଳ କରିବାର ଯୋଜନା କରେ । କୁଆଁତାର ମେସ୍ ତଥା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଏହି ଦଳରେ ଯୋଗ କରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଯାଦବ ଯୋଗ କରେ ନାହିଁ । ଏହି ସ୍ଥିତାବସ୍ଥା ସମୟରେ ଯାଦବ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ କେ.ସି. ଦାସକନ୍ୟା ସୁପ୍ରଭା ପ୍ରତି । ସୁପ୍ରଭା ତାର ସହପାଠିନୀ । ସେ ସୁନ୍ଦରୀ, ଶିକ୍ଷିତା ତଥା ଉଗ୍ର ଆଧୁନିକ । ଯାଦବର ତା'ପ୍ରତି ଦୁର୍ବଳ ତାକୁ ସେ ଅସ୍ତ୍ର ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରେ । ବୟାଳିଶ ନମ୍ବର ଦଳ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯାଦବକୁ ଛିଡା କରାଏ । ଯାଦବ ମଧ୍ୟ ସୁପ୍ରଭା ପାଖରେ ନିଜର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆଗ୍ନେୟ ସତ୍ତା ହରାଇ ବସେ । କୁଆଁତାରା ମେସ୍‌ରେ ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ସହିତ ମତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଯୋଗୁ ସେ ପିତାଙ୍କର ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ ଉମାକାନ୍ତ ଘରକୁ ଆସେ, ସେଠି ସେ ଉମାକାନ୍ତ ଝିଅ ଛନ୍ଦା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ତା'ର ବାକ୍‌ପଟୁତା, ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ । ମାତ୍ର ସୁପ୍ରଭାର ସତ୍ୟତାକୁ ପୁନର୍ବାର ଫେରେଇ ଆଣେ । ଏପରି ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ତ୍ରିକୋଣିୟ ପ୍ରେମ ଦେଖାଯାଏ, ଯେଉଁଠି ଗୋଟେ ପଟେ ସୁପ୍ରଭା ହେଲେ, ଅନ୍ୟପଟେ ଛନ୍ଦା । ଏଭଳି ଏକ ସମୟରେ କଲେଜରେ ହେଉଥିବା ଷ୍ଟ୍ରାଇକ୍‌କୁ ଯାଦବ ସମର୍ଥନ କରିପାରେ ନାହିଁ । ସୁପ୍ରଭାକୁ କଲେଜରେ ହେଉଥିବା ଆନ୍ଦୋଳନର ଦଳାଚକଟା ଭିତରୁ ଯାଦବ ତାକୁ ରକ୍ଷା କରିଥିବାରୁ ଏବଂ ବୟାଳିସ ନମ୍ବର ଦଳ ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିବାରୁ ସେ ଦେହଦାନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରେ ନାହିଁ । "ଧିରେ ଧିରେ ଯାଦବ ହାତକୁ ସୁପ୍ରଭା ଆଉଁସି ଲାଗିଲା । ପାଖରେ କେଉଁ ଅଜଣା ଘଡ଼ିରେ ନାଟକର ଅଭିନୟ ହେଲା ଜୀବନର ସତ୍ୟ, ଭିତରୁ ନଈମୁଣ୍ଡ ଡାକିଲା, ଦେହରେ ଜୁଟିଲା ବନ୍ୟା, ଏକା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ଯାଦବ ହାତ ପାପୁଲିକୁ ଆପଣା ଓଠକୁ ନେଇ ସୁପ୍ରଭା ଆଖି ବୁଜି ଅଜାଡ଼ି ହୋଇପଡ଼ିଲା ଯାଦବର ବାହା ଉପରେ । ସେହି ଆଶ୍ରାରେ ସେ ତୋଫାନ ଚାଲିଗଲା ।"(୧୧)

ଉପନ୍ୟାସରେ ସୁପ୍ରଭା ଜଣେ ଛାତ୍ରୀ, ପ୍ରେମିକା ଅପେକ୍ଷା ଶିଳ୍ପପତି କେ.ସି. ଦାସଙ୍କ କନ୍ୟା ରୂପେ ଅଧିକ ଚିତ୍ରିତ । ତେଣୁ ସେ ନିଜର ଓ ବାପାର କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ ପାଇଁ ଦେହଦାନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଛେଇ ଯାଇ ନାହିଁ । ସେ ଉପଯୁକ୍ତ ପିତାର ଉପଯୁକ୍ତ ସନ୍ତାନ । ପିତାର ମଧ୍ୟ ରହିଛି ଏଥିରେ ଅକୁଣ୍ଠ ସମର୍ଥନ । ଯାଦବର ସାମୟିକ କାମନାର ନିଆଁ ଲଗାଇ ସେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିପାରିଛି ।

ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ବହୁଚର୍ଚ୍ଚିତ ଉପନ୍ୟାସ 'ଦାନାପାଣି' ଯାହା ୧୯୫୫ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । କ୍ଷମତା ପ୍ରତିପତ୍ତି ପାଇଁ ମଣିଷ କେତେ ତଳକୁ ଖସି ଯାଇପାରେ ତା'ର ନିଚ୍ଛକ ପ୍ରତିଛବି ଦାନାପାଣି ଉପନ୍ୟାସ । ଉପନ୍ୟାସର ନାୟକ ବଳୀଦତ୍ତ ଦାନାପାଣି ଯୋଗାଡ଼ରେ ନିଜର ସର୍ବସ୍ୱ ବଳି ଦେବା ସହିତ ମଣିଷ ମନର ଅତୃପ୍ତ ଯୌନକାଂକ୍ଷା ସଫଳ ଭାବରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି ।

ନାୟକ ବଳୀଦତ୍ତର ସ୍ତ୍ରୀ ସରୋଜିନୀ, ଡଉଲଡାଉଲ ଚେହେରା, ସ୍ୱାମୀଠୁ ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳୀ ବେଶୀ ବଡ଼, ସ୍ୱାମୀର ସରୁ ଧାର ମୁହଁକୁ ତାର ବଡ଼ବଡ଼ ଗୋଲମୁହଁ ଫ ଶାରୀରିକ ସ୍ତରରେ ସେ ଯେମିତି ସ୍ୱାମୀଠୁ ଭିନ୍ନ, ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ ସେମିତି ଭିନ୍ନ । ବଳୀଦତ୍ତ ଦିନତମାମ ଦାନାପାଣିର ଯୋଗାଡ଼ରେ ଲାଗିଥିବା ବେଳେ ସରୋଜିନୀର ସେଥିପ୍ରତି କୌଣସି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ତା' ଭିତରେ ରହିଛି ମଣିଷର ସେହି ଆଦିମତମ ଯୌନ କ୍ଷୁଧା, ଯାହାର ପରିତୃପ୍ତି ପାଇଁ ଅହରହ ବାଟ ଖୋଜୁଥାଏ । ଯେଉଁଥିପାଇଁ ଜାଣତରେ ବା ଅଜାଣତରେ ପଡୋଶୀ ଘର ଝରକାପଟେ ବ୍ୟାୟାମରତ କଲେଜ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ତା'ର ଆଖି ଟାଣି ହୋଇଯାଏ । ସ୍ୱାମୀକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ତା'ର ସର୍ବସ୍ୱ ସମର୍ପି ଦିଏ । ମାତ୍ର ବଳୀଦତ୍ତ ସେଥିପ୍ରତି ଟିକେ ହେଲେ ନିଘା ନାହିଁ । ଦିନଯାକ ଅକ୍ଲାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରି ରାତ୍ରିରେ ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଶୋଉଥିବାବେଳେ ସରୋଜିନୀ କାମନାର ଜ୍ୱାଳାରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଛଟପଟ ହୁଏ ।" ଦିନ ଯାକର କାମର କ୍ଲାନ୍ତି ଓ ସଂଜର ଭବିଷ୍ୟତ ଯୋଜନାରେ ବଳୀଦତ୍ତ ଯେତେବେଳେ ସୁଖରେ ଶୋଇ ଘୁଙ୍ଗୁଡି ମାରୁଥାଏ, ସରୋଜିନୀ ନାଗୁଣୀ ପରି ସଁ ସଁ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ମାରୁଥାଏ, ଛଟପଟ ହେଉଥାଏ, ବାରମ୍ବାର ଉଠିପଡି ହଲଚଲ ହୁଏ, ସୁଷୁପ୍ତ ସ୍ୱାମୀ ଆଡକୁ ଚାହିଁଲା ବେଳକୁ ତା'ମନରେ ନଥାଏ ଜିକ୍ ଜିକ୍ ପିତଳର ପତି ପରମ ଗୁରୁବ୍ରତର ଛାଇ, ଗୋଳମାଳିଆ ଆଉଟା ମନରୁ କଟକଟ ଆଖିବାଟେ ଝରିପଡେ ବିଷାକ୍ତ ହିଂସ୍ରକ ଦୃଷ୍ଟି, ମନରେ ମେଘ ଚାହେଁ । ଡେରିରେ ନିଦ ହୁଏ, ସକାଳୁ ପୁଣି ହସିହସି ଘରକରଣାକୁ ଆଶାୟୀ ହୋଇ ପରଖେ ।"(୧୨) ସେହି ସ୍ୱାମୀ କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଭେଂକଟ ରାଓର ସ୍ତ୍ରୀ ସହ ତାକୁ ତୁଳନା କରି ଭେଂକଟ ରାଓର ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସେ ଜଳିଉଠେ ।

ଉପନ୍ୟାସରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ବଳୀଦତ୍ତ ସରୋଜିନୀକୁ ପାଥେୟ କରି ସଫଳତାର ସିଡି ଚଢି ଚାଲେ । ସରୋଜିନୀ ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମେ ଆସେ ରଣଜିତ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବଳୀଦତ୍ତର ଉପରିସ୍ଥ ଅଫିସର । ରଣଜିତ ପଟ୍ଟନାୟକ ସହିତ ମିଶିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ବଳୀଦତ୍ତ ହିଁ ସରୋଜିନୀକୁ କହିଛି । ତାଙ୍କର ମିଳାମିଶା ମାନସିକରୁ ଦୈହିକ ଆଡକୁ ଗତିକରେ । ତା'ପରେ ଆସନ୍ତି ମି. ଶର୍ମା । ଯାହା କଲମର ଗୋଟିଏ ଦସ୍ତଖତ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ବଳୀଦତ୍ତର ସୁଖ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟ । ମି. ଶର୍ମା ସହିତ ମଧ୍ୟ ସରୋଜିନୀର ଦୈହିକ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ଏବଂ ବଳୀଦତ୍ତ ସଫଳତାର ଆଉ ଗୋଟେ ପାହାଚ ଚଢ଼େ ।

ଉପନ୍ୟାସରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଗୋଟେପଟେ ବଳୀଦତ୍ତ ସଫଳତାର ସିଢ଼ି ଚଢ଼ୁଛି, ଅନ୍ୟପଟେ ସରୋଜନୀ ନୈତିକତାର ଗୋଟେ ପାହାଚ ତଳକୁ ଖସୁଛି । ଶେଷରେ ଦେଖାଯାଇଛି ବଳୀଦତ୍ତ ସଫଳତାର ଶୀର୍ଷତମ ସ୍ଥାନରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଏକୁଟିଆ, ନିଃସଙ୍ଗ । ତା'ମନରେ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ, ହତାଶ ବ୍ୟର୍ଥତାରେ ମନ ତା'ର କୁହୁଳି ଉଠେ । ସବୁ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ସବୁ ପାଇ ମଧ୍ୟ କିଛି ପାଇ ନାହିଁ । ସତେ ଯେମିତି ହାଡ ଭିତରେ କିଏ ନିଆଁ ଲଗେଇ ଦେଇଛି ।

ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଏକ ଉପନ୍ୟାସ ହେଉଛି ଜାନକମ୍ମା । ଏକ ତେଲୁଗୁ ପରିବାର କାହାଣୀକୁ ନେଇ ଏହା ରଚିତ । ଜାନକାମ୍ମାର ତିନିଝିଅ ରାଙ୍ଗାମ୍ମା, ଗଙ୍ଗାମ୍ମା ଓ ରାଜେଶ୍ୱରୀ । ଗଙ୍ଗାମ୍ମା ଓ ରାଜେଶ୍ୱରୀ ଶାନ୍ତ ସରଳ, କିନ୍ତୁ ରାଙ୍ଗାମ୍ମା ଉଗ୍ରଚପଳା, ଜିଦ୍‌ଖୋର; ସେ ତା' ମା'ର କୌଣସି କଥା ମାନେ ନାହିଁ । ଏପଟ ସେପଟ ହୁଏ । ଚା' ଦୋକାନ, ସିନେମା ହଲ ଯାଏ । ଟପୋରୀ ପିଲାମାନଙ୍କ ସହ ସାଙ୍ଗ ହୁଏ । ତେଣୁ ସାହି ମାଇପମାନେ ଜାନକାମ୍ମାକୁ କୁହନ୍ତି "ତୋର ବଡ ଝିଅକୁ କଟକଣା କରମା, ପାନ ଦୋକାନରେ, ଚା' ଦୋକାନରେ, କୁଆଡର କୁଆଡର ଟୋକାଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ହିଁ ହିଁ ଫିଁ ଫିଁ ହଉଛି... ଅମୁକ ଟୋକାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସିନେମା ପଳେଇଲା ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।"[୧୩] ରାଙ୍ଗାମ୍ମା ଜାନକମ୍ମାର କୌଣସି କଥା ମାନେ ନାହିଁ । ବାପା ତା'ର ଅଥର୍ବ । ତେଣୁ ସେ ପିଲାଦିନରୁ ଜିଦଖୋର, ଉପରମୁହାଁ, ଉଗ୍ର ହୋଇଉଠିଛି । ତେଣୁ ସେ ବିଭିନ୍ନ ଟୋକା ସହ ମିଶେ, ଶାରୀରିକ ସମ୍ପର୍କ ରଖେ । "ଯାହାର ତା ପାଇଁ ତିଳେ ବି ମମତା ନାହିଁ, ଯେ ତା'ର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବ ନାହିଁ, ଯାହା ପାଇଁ ସେ ଖାଲି ରାସ୍ତାକଡ଼ ଦୋକାନର କପେ ଚା' କି ପରିସ୍ରା ମାଡିଲେ ବାଟକଡ଼ର ଗୋଟିଏ ନିରୋଳା ସ୍ଥାନ, ସେହିଭଳି ଲୋକର ସେ ଅଇଣ୍ଠା ହେଲା । କିଏ କେଉଁ ଛଳରେ କି ତା' ସାହିର କେଉଁ ଛତରା, ଅଥବା କେଉଁ କୋଠା ଘରର କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳର ସେହି କେତେ ମିନିଟ୍ ତାକୁ ଅପୂର୍ବ ସୁଖରେ ପୁଲକିତ କଲା, ଯେପରିକି ତା'ଉପରେ ସର୍ଗ ଦି' ଆଙ୍ଗୁଳି । ସେ ଦେହ ସୁଖ ପାଇବା ସଂଗେ ସଂଗେ କିଛି କିଛି ଶସ୍ତା ଉପହାର ବି ପାଇଲା ।"[୧୪]

ଜାନକାମ୍ମାର ଜୀବନର ଉତ୍‌ଥାନ-ପତନର କାହାଣୀ ଜାନକାମ୍ମା ଉପନ୍ୟାସ । ଗୋଟିଏ ଗଛର ସମସ୍ତ ଫଳ ଯେମିତି ସମାନ ମିଠା ଲାଗେ ନାହିଁ, ଜାନକାମ୍ମାର ତିନୋଟି ଝିଅ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରରେ ଗଢ଼ା । ରଙ୍ଗାମ୍ମା ଚା' ଜଳଖିଆ, କିଛି ଶସ୍ତା ଉପହାର ପାଇଁ ତା'ର ଦେହକୁ ବିକିଛି । ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ତା'ର ବୈବାହିକ ଜୀବନ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଛି ।

ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଯୌନତା ସାହିତ୍ୟର ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଭାବବସ୍ତୁ ରୂପେ ଉଭା ହୋଇଛି । ଯୌନତାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ବହୁ ଗପ, କବିତା, ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ହୋଇଛି । ସର୍ବତ୍ର ମୁକ୍ତ ଯୌନଚାରର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଦେଖାଦେଇଛି । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସରେ ଯୌନତାର ସଫଳ ରୂପାୟନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟତଃ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉପନ୍ୟାସରେ ଯୌନତା ଉଣା ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

ପ୍ରାନ୍ତଟୀକା :

୧. ମହାନ୍ତି, ଗୋପୀନାଥ, ଦାଦିବୁଢ଼ା, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ୧୯୪୪, ପୃ-୨୭
୨. ତତ୍ରୈବ, ପୃ-୫୬
୩. ମହାନ୍ତି, ଗୋପୀନାଥ, ପରଜା, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ୧୯୪୬, ପୃ-୧୮୧
୪. ମହାନ୍ତି, ଗୋପୀନାଥ, ଅମୃତର ସନ୍ତାନ, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ୧୯୪୯, ପୃ-୬୧୪
୫. ତତ୍ରୈବ, ପୃ-୬୦
୬. ତତ୍ରୈବ, ପୃ-୨୦୨
୭. ମହାନ୍ତି, ଗୋପୀନାଥ, ରାହୁର ଛାୟା, ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା ପୁସ୍ତକ ଭଣ୍ଡାର, ବାଙ୍କାବଜାର, କଟକ, ୧୯୫୩, ପୃ-୨୧
୮. ତତ୍ରୈବ, ପୃ-୧୩୩
୯. ତତ୍ରୈବ, ପୃ-୧୧୭
୧୦. ତତ୍ରୈବ, ପୃ-୨୩୧
୧୧. ମହାନ୍ତି, ଗୋପୀନାଥ, ସପନମାଟି , ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ, ୧୯୫୪, ପୃ-୧୨୪
୧୨. ମହାନ୍ତି, ଗୋପୀନାଥ, କଟକ ଷ୍ଟୁଡ଼େଣ୍ଟ ଷ୍ଟୋର, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ୧୯୪୫, ପୃ-୧୩
୧୩. ମହାନ୍ତି, ଗୋପୀନାଥ, ଜାନକାମ୍ମା, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ୧୯୯୧, ପୃ-୧୫
୧୪. ତତ୍ରୈବ, ପୃ-୧୫

ଗବେଷକ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ
ଓଡ଼ିଶା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କୋରାପୁଟ
ଦୂରଭାଷ : ୮୩୨୭୭୩୨୮୨୨